

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK
SZERKESZTI A FŐTITKÁR

XVI. KÖTET. — 13. SZÁM.

BOROVSKY SAMU
EMLÉKEZETE

KARÁCSONYI JÁNOS

R. TAGTÓL

(FEOLVASTATOTT A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
1914. ÉVI ÁPRILIS HÓ 27-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN)

Ára 40 fillér

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1914

EMLEKBESZÉDEK

A M. T. AKADÉMIA ELHÚNYT TAGJAIRÓL.

I. kötet.	I. Korponay János l. t.-ről. <i>Kápolnai Pauer István</i> l. tagtól — kor. 20
	II. Suhayda János lev. tagról. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól ... — > 20
	III. Moróczy István lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól ... — > 20 >
	IV. Révész Imre l. tagról. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól ... — > 40
	V. Broca Pál külső tagról. <i>Lenhossek József</i> r. tagtól ... — > 60 >
	VI. Asbóth Lajos lev. tagról. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól — > 20 >
	VII. Ami Boué külső tagról. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól ... — > 20 >
	VIII. Fabritius Károly lev. tagról. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól ... — > 80 >
	IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól ... — > 40 >
	X. Mihályi Károly lev. tagról. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól — > 20 >
II. kötet.	I. Molnár Aladár levelező tagról. <i>Tanárky Gedeon</i> l. tagtól — > 40 >
	II. Árkosi Benkő Dániel lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól — > 20 >
	III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól ... — > 20 >
	IV. Charles Róbert Darwin k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól — > 80 >
	V. Wöhler Frigyes k. tagról. <i>Neulovich Károly</i> l. tagtól ... — > 20 >
	VI. Érkövy Adolf l. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> l. tagtól ... — > 20 >
	VII. Zsivora György l. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> rendes tagtól ... — > 40 >
	VIII. Fenzl Ede k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> igazg. és t. tagtól — > 60 >
	IX. Sainte-Claire Deville Henrik k. t.-ről. <i>Than Károly</i> r. tagtól — > 60 >
	X. Mignet Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól ... — > 20 >
III. kötet.	I. Tarczy Lajos rendes tagról. <i>Török József</i> r. tagtól ... — > 20 >
	II. Thiers Lajos Adolf k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól — > 20 >
	III. Lönnrot I. k. tagról. <i>Hunfalvy Pál</i> r. tagtól ... — > 40 >
	IV. Baintner János l. tagról. <i>Apáthy István</i> r. tagtól ... — > 20 >
	V. Guizot Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól ... — > 20 >
	VI. Horváth Cyrill tiszt. tagról. Dr. <i>Pauer Imre</i> r. tagtól ... — > 20 >
	VII. Davis József Bernát k. tagról. <i>Lenhossek József</i> rendes tagtól — > 40 >
	VIII. Vandrák A. lev. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> lev. tagtól ... — > 40 >
	IX. Konek Sándor r. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól ... — > 20 >
	X. Kruesz Krizosztom t. tagról. <i>Hollósy Jusztinián</i> lev. tagtól — > 40 >
IV. kötet.	I. Zsoldos Ign. r. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ... — > 60 >
	II. Benfey Tivadar k. tagról. <i>Budenz József</i> r. tagtól ... — > 20 >
	III. Frankenburg Adolf l. tagról. <i>Vadnai Károly</i> l. tagtól ... — > 40 >
	IV. Tárkányi Béla József t. tagról. <i>Szvorényi József</i> t. tagtól — > 60 >
	V. Dr. Henle Jakab k. tagról. Dr. <i>Mihalkovics Géza</i> r. tagtól — > 20 >
	VI. Pompéry János l. tagról. <i>Joannovics György</i> t. tagtól ... — > 20 >
	VII. Gyárfás István l. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól ... — > 20 >
	VIII. Kovács Pál lev. tagról. <i>Vadnai Károly</i> r. tagtól ... — > 20 >
	IX. Ladányi Gedeon l. tagról. <i>Szabó Károly</i> r. tagtól ... — > 20 >
	X. Korizmics László t. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól ... — > 20 >
V. kötet.	I. Fábrián Gábor rendes tagról. <i>Zichy Antal</i> t. tagtól ... — > 20 >
	II. Tanárky Gedeon lev. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ... — > 80 >
	III. Dr. Zlamál Vilmos lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól — > 20 >
	IV. Fleischer Leberecht Henrik k. t.-ről. <i>Goldziher Ign.</i> l. tagtól — > 60 >
	V. Hornyik János lev. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól ... — > 40 >
	VI. Reichard Henrik Vilmos k. tagról. <i>Kanitz Ágost</i> lev. tagtól — > 40 >
	VII. Boissier Péter Edmund k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> t. tagtól — > 40 >
	VIII. Greguss Ágost rendes tagról. <i>Bánóczy József</i> l. tagtól ... — > 40 >
	IX. Grote Artur külső tagról. Dr. <i>Duka Tivadar</i> l. tagtól ... — > 20 >
	X. Rózsay József t. tagról. Dr. <i>Batizfalvy Sámuel</i> l. tagtól ... — > 40 >
VI. kötet.	I. Petzval Ottó r. tagról. <i>Kondor Gusztáv</i> l. tagtól ... — > 20 >
	II. Ókröss Bálint lev. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ... — > 40 >
	III. Hunfalvy János r. tagról. <i>Keleti Károly</i> r. tagtól ... — > 60 >
	IV. Tóth Ágoston lev. tagról. <i>Hollán Ernő</i> t. tagtól ... — > 40 >
	V. Poppelzer Tivadar külső tagról. <i>Konkoly Miklós</i> tiszt. tagtól — > 30 >
	VI. Paúr Iván lev. tagról. <i>Hampel József</i> l. tagtól ... — > 50 >
	VII. Pauer János l. tagról. Dr. <i>Czobor Béla</i> l. tagtól ... — > 20 >
	VIII. Heer Oszwald külső tagról. <i>Klein Gyula</i> l. tagtól ... — > 80 >
	IX. Balogh Kálmán r. tagról. <i>Hógyes Endre</i> r. tagtól ... — > 20 >

Dr. Borovský Samy

BOROVSZKY SAMU EMLÉKEZETE

KARÁCSONYI JÁNOS r. tagtól.

(Felolvastatt a M. T. Akadémia 1914. évi április 27-én tartott ülésén.)

A mint a vilárendszer és a természet megismerésénél nem csupán a messzelátó-csövek, hanem a mikroszkópok, nagyító lencsék is egészen új és ép oly csodálatos, érdekes világot tárnak elénk, úgy van az emberi nem történeténél is. Nem csupán a nagy, világrendítő, országokat felforgató események ismerete ád elénk új meg új tanulságokat, irányító vagy megnyugtató gondolatokat, hanem az apró, csekélynek látszó, milliószámban előforduló esetek is és így nem csupán a harczok, alkotmányváltozások írója, hanem a kis falvak, apró jelentéktelen néposztályok kutatója, ismertetője is ép úgy munkása a tudománynak, ép úgy megérdemli a figyelmet, a hálás emlékezetet, mint a Tacitusok vagy Gibbonsok, Cantu Caesarok, vagy Taine-k.

S mi most, tisztelt Akadémia, ilyen férfiú emlékezetére gyűltünk egybe. Mert Borovszky Samu — bár a népek története nagy folyamának szélén is állott, bár ott is szedett magának egy pár virágszálat — mégis hazánk egyes vidékeinek, látszólag kicsiny jelentőségű városok, falvak, rég letűnt családok megismertetésével töltötte el élete java részét és e munkája közben dőlt ki az Akadémia írótagjai sorából.

Hozzá még annál nagyobb kegyelettel állhatunk meg emlékezeténél, minél inkább látjuk az ő életében a magyar nemzet fölött őrködő isteni gondviselés kezét.

Oly időben, oly vidéken, oly szülőktől származott, hogy mindent lehetett volna remélni születésekor, csak azt nem, hogy

ő a magyar nemzet egyik jeles történetírója, a magyar nemzeti irodalom haladásának fáradhatatlan napszámosa, minden magyar tudományos mozgalom szolgálatrakész munkása legyen.

Borovszky Samu ugyanis lent, hazánk csaknem déli részén, Karavukován (most Bácsordason) 1860 október 25-én született.

A falu az ő születése idején közigazgatásilag nem is tartozott Magyarországhoz, mert hiszen az 1849-ben az osztrák önkényuralomtól létesített Vojvodina (Szerb-vajdaság) területén feküdt. Maga a falu vidékén a mohácsi vész előtt magyarok laktak ugyan, mint az e tájon eső Hullatag, Péczel, Lugas, Gyümölcsén falvak nevei mutatják, de ezek rég elköltöztek vagy kihaltak, s azért az új falu eredetileg — mint neve is mutatja — valamelyik törökösön Kara-Vuknak hívott szerb tanyája mellett keletkezett. 1770-ben a szerbeket tolvajlásaik és rablásaik miatt elvitték innen és békés, szorgalmas kath. vallású németeket költöztettek ide.

Borovszky Samu atyja, Pál, szerzett ugyan mérnöki oklevelet is, de mivel 1848-ban beállt honvédnek s fel is vitte a hadnagyságig, rendes, állandó mérnöki hivatalhoz nem jutott, hanem mint községi jegyző éldegélt. Németül is tudott, sőt egészen német leányt, Becker Amáliát, egy kataszteri mérnök brünni születésű leányát vette nőül. A német nyelv tudása vitte őt Karavukovára, a csupa német faluba jegyzőnek s így azonkívül, hogy 12 év előtt a magyar nemzet ügyéért harczott, egyéb igazán semmi sem kötötte őt a magyar nemzethez; s ha Karavukován marad, fia, Borovszky Samu, mindenesetre a hatalmas német műveltség hatása alá kerül.

Azonban a karavukovai állandó tartózkodásnak volt egy akadálya s ez az, hogy Borovszky Samu atyja evangélikus vallású volt, maga a falu pedig tiszta katolikus. Hozzá még Karavukovától nem messze lakott Pivniczán, vagyis a mai Pinczéden atyja testvére, Borovszky Károly evangélikus lelkész. Ezt mind testvéri szeretete, mind vallásának ügye arra készítette, hogy Borovszky Samu atyját Karavukováról elhozassa. Minthogy pedig Pinczéden az ő hivei voltak többségben, nem volt neki nehéz kivinnie, hogy testvérét megválaszszak jegyzőnek s így Borovszky Samu családja 1862-ben Pinczédre került. Itt maradt azután Borovszky Samu 10 éves koráig. Az isteni Gondviselés a

később anyi küzdelemre, szenvedésre hivatott férfiúnak adott szerető édes anyját, megértő testvéri kört, gondtalan gyermekjátékokat, itt szerezte meg azt a víg, erős lelket, hogy azután semmiféle bajban, szegénységben, küzdelemben kétségbe nem esett, szomorú tétlenség rajta soha erőt nem vett. A gyermekkört rendelte neki a Mindenható mintegy enyhet, a hová a bajokban, szenvedésekben emlékezetével később mintegy visszamenekülhessen és megnyugodhasson.

Azonban Pinczéd, — akkoriban Pivnicza — szintén nem volt alkalmas arra, hogy ott magyar történetíróvá fejlődjék, sőt ott maradvá, szintén elveszett volna a magyar nemzet számára.

Pinczéd ugyanis szintén olyan vidéken esik, ahonnan a magyarságot a török uralom elseperte. A Pinczéd helyén állott régi magyar falu nevét is elfelejtették és így a XVII. században odatelepiült szerbek Pivnicza, a pincze nevet adták neki. A szerbek azonban nagyon kevesen voltak a nagyterjedelmű határ megműveléséhez, azért 1783-ban a királyi kincstár megengedte, hogy evangélikus tótok is telepedhessenek oda. Jöttek is annyian, hogy csakhamar kétszer annyian voltak, mint a szerbek és maguknak papot is hoztak és iskolát is emeltek. Ez iskola nyelve azonban az önkényuralom után következett időben nem a magyar, hanem a tót volt és így Borovszky is, midőn iskolába ment, bizony eleintén csak tótul tanulgatott s ha ott marad, mindenestre az újverbászi evangélikus német gimnáziumba kerül be.

Atyja azonban megunta az egyhangú falusi életet és ez Borovszky Samu tanulását egészen más irányba terelte.

Arany János szülőföldje, Nagyszalonta városa, mérnöki állásra pályázatot hirdetett és Borovszky atyjában felébredt a vágy régi foglalkozása után. Talán gyermekeinek nevelése is ösztönözte őt s azért folyamodott ez állásért s azt elnyervén, 1870 október havában Nagyszalontára költözött.

Borovszky Samu tehát olyan vidékről, a hol csak az urak beszéltek magyarul s azok is ritkán, egyszerre tőzsgyökeres magyar városba jutott s hozzá még olyanba, a hol minden a nagy magyar költőre emlékeztetett. Itt végezte el Borovszky az elemi iskolát és egyúttal megtanult annyira magyarul, hogy nyugodtan mehetett fel a szalontai kis gimnáziumba.

A szalontai gimnázium ebben az időben még nem volt valami

sok tanárral bíró, magas színvonalon álló középiskola. Három tanár oktatta mindössze a négy osztályba sorozott ifjakat. E tanulók nem nagyon törték magukat a tudomány után, mert hiszen nagyobb részük csak időtöltésből járt fel még az iskolába. Másrészt azonban az oktatásnál a tanár nagyon jól kiismerhette tanítványait és a tehetségesebbekkel sokat foglalkozhatott. Borovszky tehát jól kezdette a középiskolát s a későbbi osztályokban sohasem küzdött az előző ismeretek fogyatékoságával.

Atyja azonban három év múlva elhagyta Szalontát és egy másik, nagyobb, de szintén csak földművelőktől lakott magyar városba, Békésre költözött. Itt is volt azonban gimnázium épen olyan szervezetű, épen olyan szerény, de a jötehetségű diákokkal sokat foglalkozó, mint a szalontai.

A békési gimnáziumban végezte Borovszky a III., IV. és V. osztályt s itt érte őt életének úgyszólván döntő fordulata. 1876 májusában atyja különböző okok miatt elvesztette állását, elment Békésről messzi idegenbe és feleségét hat gyermekével magára hagyta. A gyermekek közül Samu volt a legidősebb, de még ő is csak 16 éves, három fiú és két leánytestvére még egészen aprók.

E rettenetes helyzetben az anya nem maradhatott Békésen, mert itt jóformán idegenek voltak, rokonuk egy sem, ismerősük egy pár.

Az anya tehát elhatározta, hogy gyermekeit valahogy elhelyezi és maga Budapestre megy valami szolgálatot keresni. Második fia már előbb elment rokonaihoz, két kis fiát most elküldte Bács vármegyébe a rokonokhoz, két leányával pedig felment Budapestre. Volt itt egy szegénysorsú rokona s egyelőre ahhoz ment, hogy kereset után nézzen.

A szegény rokon lakása azonban oly szűk volt, hogy ott nem maradhattak. Elment tehát a szegény asszony egy kis lakást keresni. A jó Isten odavezette őt dr. Kis Sándor ezredorvosné házába. Ez a budai jótékony nőegylet elnöknője volt és így hivatásánál fogva kérdezősködött a szegény asszony sorsa felől. Megtudván szerencsétlenségét, összeköttetése révén a két lányt hamar elhelyezte úri családokhoz, az egyiket egy hajóskapitány családjához, a másikat egy főispán családjához, az anyának pedig egy előkelő mágnás-családnál szerzett tűrhető állást.

Egyedül legnagyobb fiát nem vihette el Békésről a szerencsétlen anya, mert ekkor már csak két hónapja volt hátra az V. gimnázium elvégzéséből s ha másfelé viszi, az egész iskolai évet elveszti. Kénytelen volt tehát volt házigazdájánál egy kis szobát bérelni fia számára, az élelmezést pedig egyes jószívű emberek, különösen pedig Szegedi Károly békési református lelkész adták neki. Így húzta ki fia a két hónapot és tette le szép sikerrel a vizsgálatokat.

A magára hagyott, anyját szerető fiú azonban sem maradt Békésen, hanem összekéregedett annyi pénzt, a mennyi a budapesti útra kellett és egy öltözet ruhában feljött anyja után.

Azonban iskoláit itt is folytatni akarta. Midőn arról volt szó, hogy a budapesti sok középiskola közül melyikbe iratkozzék be, szalontai és békési diáksága döntő volt. Másutt bajosan tudta volna református gimnáziumokban szerzett ismereteit úgy használni, mint a reformátusok főgimnáziumában, tehát 1876 őszén ide iratkozott be s mivel oly szegény, oly elhagyott volt, más tanulók mellé segédtanítónak ajánlkozott. A budapesti református gimnázium akkori igazgatója, Vámocssy Mihály oly szeretettel fogadta, hogy két helyre is ajánlotta és itt kapott annyit, hogy magát fentarthatta, sőt midőn a VIII. osztályba ért, szerény magaviselete, szorgalma és kitűnő tanulása annyira kedvelté tették őt, hogy egyik előkelő család őt alkalmazta magántanítónak. Ugyancsak ekkor egyik tanára s egyúttal a »Magyar Föld« szerkesztője, megfogadta őt lapja mellé sajtóhibaigazítónak.

Ezáltal annyi fizetéshez jutott, hogy régi vágyát teljesíthette és magához vette édesanyját és három kisebb testvérét s atyjok helyett atyja lett ő, a 19 éves ifjú, testvéreinek. Éjtnapot egybetett ekkor, mert nappal a gondjaira bízott diákokkal kellett ismételnie a kitűzött tárgyakat, éjjel pedig 10 órától éjfélig, sőt éjjel 2 óráig javítania kellett a kefelenyomatokat. Csakis kitartó szorgalma, erős lelke és családjának szeretete bírta ki ennyi fáradalmat s a jó Isten megsegítette őt erős, munkabíró szervezettel, vidám kedvvel, úgy, hogy sohasem panaszkodott, hanem mindig örömmel végezte teendőit.

A budapesti református főkollégiumban nagy hatással volt a fejlődő ifjúra Vámocssyn kívül Baráth Ferencz, a jeles

irodalomtörténeti tanár. Ez végleg megkedveltette vele a magyar irodalmat és a jövőendő magyar írók egyszerű, de nemes, változatos kifejezésmódok szeretetére ösztönözte.

Igy végezte be Borovszky középiskolai tanulását és 1879 június 20-án letevén az érettségit, állandó kenyérkereseti pályán után nézett.

Evégből talán anyjának, talán másoknak volt az az óhaj-tása, hogy a lelkészi pályát válaszsza. Ámde erre középiskolai nevelése miatt sem volt alkalmas, mert hiszen atyja vallását öt évig, ha akarta volna, sem tanulhatta és gyakorolta. Sőt még Budapesten is a református gimnáziumba járt.

Követte tehát ő inkább az Istentől beléoltott hajlandóságot és a történettanári pályát választotta. Evégből az egyetemen a bölcsészeti karra iratkozott be. Itt érte az a nagy szerencse, hogy éppen akkor királyunk ő Felsege ezüstmenyegzője ünnepén a budapesti és kolozsvári egyetemek legjelesebb tanulói részére alapított két 300—300 aranyforintos királyi ösztöndíjak egyikét mint kitünő tanuló megkapta. Nagy pénz volt ez abban az időben, főleg oly szegény ifjú kezében, azért méltán öröm és vígasság napja derült az egész Borovszky-családra, midőn 1879 végén a 300 aranyforint kiutalványozása megérkezett.

Ehhez járult még, hogy 1880-ban akadémiánk egyik jótévője és 1876 óta igazgatósági tagja, Lukács Móricz, a nemesszívű író maga mellé olyan férfit keresett, a ki őt, az elaggott embert, irodalmi teendőiben segítse. Borovszkyt ajánlották neki és ő fel is fogadta.

A biztos megélhetés örömébe vegyült aztán a keserű ürm, hogy édesanyja súlyos beteg lett. A tanulás, a lapjavíthatás, íródeákoskodás gondjai mellé most már jött az édesanyjának ápolása is és nagy fájdalomra ezt a szeretetbeli kötelességet nem sokáig kellett teljesítenie, mert anyja 1880-ban, december 8-án, 38 éves korában meghalt.

Az annyi küzdelemmel összehozott és annyi fáradsággal fentartott kis családi kör ekként megint felcszlott. Borovszky Samunak gondoskodnia kellett testvéreiről. Ferencz öcsését a gimnázium végzésére szorította, legkisebb fiútestvérét kereskedő-inasnak adta, egyik hugát egy vidéki postamesternél, nagy-

bátyjuknál helyezte el, legkisebb hugát pedig iskolába járatta, hogy majd tanítónőt neveljen belőle.

Hozzá még 1881 november 5-én Lukács Móricz meghalt és így az ő ottani íródeákoskodása is megszűnt. Csakhamar azonban gróf Lónyay Menyhért, akadémiánk akkori elnöke, kinevezte őt az Akadémia főtitkári hivatala íródeákjává és egyszersmind az ő megátitkárjává is megválasztotta s így a megélhetés gondjától megmentette.

Igy aztán Borovszky bevégezte az egyetemi tanulást, 1883 júniusában letette a történelmi szakból a középiskolai tanári vizsgát, novemberben pedig elnyerte a böleseleti doktori fokozatot. Középiskolai tanári állást nem kellett neki elvállalnia, mert 1884 december 7-én régi jóakarója, gróf Lónyay Menyhért, akadémiai irattárnokká léptette elő. E hivatal neki nagyon alkalmas volt, mert a tudománycs működésre annyira szükséges fővárosi könyvtárakat, levéltárakat használhatta és azonkívül szoros ismeretségbe léphetett a Magyar Tudománycs Akadémia történetíró tagjaival, azok működését figyelemmel kísérhette, tanácsukat kikérhette. De máskülönben mint hivatalnok is igazi szolgálatot tehetett a magyar tudománynak, mert az Akadémia folyó ügyeinek pontos, hűséges elintézésével hazánk elsőrangú tudománycs intézetének működését is elősegítette.

Azon remény, hogy Borovszky e helyen a magyar tudományt irodalmi működésével elő fogja mozdítani, csakugyan bevált. Azon tudomány-ágnak pedig, melynek művelésével a magyar nemzetnek szolgálatot tett, kiválasztását az ő egyetemi tanulmányai jóformán előre kitérték.

Az egyetemen Borovszky a magyar történetből Kerékgyártó Árpád, az egyetemes történetből Salamon Ferencz előadásait hallgatta, a diplomatikából pedig Horvát Árpád tanítványa volt. Ezek közül Salamon Ferencz érdekes, élénk, bírálati előadásai voltak rá legnagyobb hatással. Salamon Ferencz pedig épen akkor, a midőn Borovszky előadásait hallgatta, főleg hazánk népvándorlaskori multjának homályos kérdéseit fejtegette, mert 1876-ban megbízást nyervén Budapest történetének megírására, szokása szerint nagyon széles alapokra építé hatalmas művét. Így a magyarok letelepedése előtti kort is

maga akarta előbb megismerni és megismertetni. »Hol volt Attila szállása«, »A rómaiak elenyészte Pannóniában különösen Aquincum környékén«, »Mosaburg és megyéje« című 1880-ban, 1882-ben írt értekezései világosan mutatják, mi foglalkoztatta leginkább Borovszky tanárát és így miről beszélt tanítványaihoz is legszívesebben.

Salamon Ferencz előadásának és 1880—82-iki irodalmi foglalkozásának hatása alatt Borovszky is hazánk népvándorlás-kori multjának felderítésére vállalkozott.

A feladat nagyon szép és tudományos szempontból nagyon időszerű volt. A XVIII. század nagy történetírói: Dezsericzky, Pray, Szalágyi ideje óta nálunk alig foglalkoztak a IV—IX. századok roppant változatos és tanulságos eseményeivel, pedig a külföldön új kútforrások, a régi kútforrásoknak új, jobb kiadásai és új tanulmányok jelentek meg és ismereteinket jelentékenyen előbbre vitték. Ezeket megbírálni, feldolgozni, hazánk földrajzi állapotaira alkalmazni és ismertetni, nagyon is megkívánta a szorgalmas, de egyúttal erős eszű, messzire látó férfit. Mintegy előkészületül a szoroson vett népvándorlaskori történeti tanulmányokhoz, már egyetemi hallgató korában vagy legalább is mindjárt azután megírta, — lehet, hogy doktorátusi értekezésül is — a dákokról szóló ethnographiai értekezését és azt 1883-ban kinyomtatta. Ezen kis könyv abban az időben nem keltett semmiféle különös feltűnést. A »Századok« például még csak meg sem emlékezik róla, pedig ha végiglapozzuk, ha tudjuk, hogy azt egy 23 éves nagy küzdelemmel, fáradsággal élő és tanuló ifjú írta, nagyon is megérdemli elismerésünket. Nem valami egyszerű leírás, hanem valódi művelődéstörténet az s össze van benne gyűjtve, megrostálva mindaz, a mit a dákokról tudunk. Az összegyűjtött adatokat azután jól rendbeszedte és oly egész világos képet adott a dákok állapotairól, elterjedéséről, helységeiről, hadi, gazdasági ügyeiről, hogy belőle mindenki tanulhatott.

A mint a középiskolai tanári vizsgálatot letette és a doktori fokozatot elnyerte, hozzáfogott a népvándorlás korára vonatkozó régi írók tanulmányozásához. Kiválasztott egy nemzetet, amely nem volt ugyan rokona a magyarnak, de mégis sokáig lakott Magyarországi területén és annak sorsára nagy befolyása

volt s ez volt a longobárd. Az összes kútfők átolvasása után a magyarázók műveinek felhasználásával megírja a longobárdok vándorlását.

E jeles értekezése a »Századok«-ban jelent meg és felhívta figyelmét egy vidéki, szerény — de a világtörténet magyar műveléséért nagy áldozatokra kész — plébánosnak.

Lent Torontálmegyében, Nagybecskerek mellett, Németelemér nevű faluban élt 1878-tól 1897-ig Szabó Ferencz plébános. Ez annyira lelkesedett a történeti, különösen az egyetemes történeti tudományok iránt, hogy maga is beállt — ha nem is önálló kutatónak, de mások művei nyomán a világtörténet ismertetőjének, a mint azt a legújabb kor történetéről írt négykötetes művével megmutatta. De ezzel meg nem elégedve, elhatározta, hogy történeti, nép- és földrajzi könyvtár-vállalatot indít meg s ebben főleg a hazánkban vagy hazánk körül eső nemzetek történetét ismerteti meg a magyar néppel. S valóban e lelkes férfiú mintegy nyolczvan kötetre terjedő sorozatot adott ki s ebben számos értekezés fordítását, vagy hazánk művelt közönségét nagyon érdeklő szomszédos országokról szóló eredeti műveket is.

Az egyes nemzetek történetét előzőleg kellett e sorozatban egyetemes történetet is közölni, hogy a közönségnek mintegy áttekintése legyen s erre legezélszerűbbnek látszott a Holzwarth-féle világtörténet fordítása. De ebben a magyarságra vonatkozó rész nagyon rövid és hibás volt, Szabó Ferencz tehát felkérte Borovszkyt, hogy a húnok és avarok történetét írja meg. Borovszky vállalkozott és így harmadik műve a népvándorlás korának olyan részével foglalkozott, a mely a magyar nemzetet már közelebbről érintette.¹⁾ Borovszky lelkesedéssel dolgozott e művén, mert hiszen már előbb is nagy élvezettel olvasta és tanulmányozta Thierry műveit és ismertette annak magyarra lefordított részét: »Elbeszélések a római történetből az V. században.«²⁾

Ezzel kapcsolatosan már át kellett neki tanulmányoznia

¹⁾ Holzwarth: Világtörténet II., 1889., 346—400. II. és III. 36—91. II.

²⁾ Századok: 1885. 432.; 1886. 266.

a népvándorlási korra vonatkozó összes kutforrásokat és így teljes tudományos készültséggel fogott hozzá, hogy a népvándorlás országokat döntő és építő, nemzeteket elseprő és előhívó nagy korszaka egész képét maga elé állítsa és megírja. E nagy műve a magyar irodalmi állapotok szűkös volta miatt csak 10 év múlva, 1900-ban jelenhetett ugyan meg a Nagy Képes Világtörténet II. kötetében, de joggal írta annak előszavában 1900 márczius 20-án, hogy e műve tulajdonképen 20 évi tanulmányának gyümölcse és mindig a népvándorlás kora volt az, melylyel behatóbban foglalkozott. 580 lapra terjed e derék mű, mondhatjuk életének főműve s ebben nem csupán a régi ismert írók adatait igyekszik új, világosabb alakban csoportosítani, hanem a művelődéstörténet, a régiségtudomány, a nyelvösszehasonlítás minden eszközét felhasználta, hogy a magyar közönség azon változatos, egyrészt annyira érdekes, másrészt annyira rettentő korszak eseményeit mennél jobban megismerhesse. S maga az, hogy mindenütt az eredeti kútforrásokat, még pedig a lehető legjobb, legújabb kiadásokban használta, biztosította művének tudományos értékét. Vannak mindenesetre e művének is hiányai és hibái, de menti őt részben az, hogy nevelésénél fogva nem tudta magát a régi katolikus intézmények ismeretébe egészen beleélni, részben pedig a középkori művelődéstörténetnek hazánkban új, ismeretlen volta. De semmiesetre sem lehet e műre azt mondani, mint a Képes Nagy Világtörténet egyik-másik részére, hogy csupán ügyes átültetése vagy épen merő fordítása a külföldi műveknek.

Közben édes atyjáról is gondoskodott. Előregedve ugyanis atyja 1886-ban feljött Budapestre fiaihoz, az akkor együtt lakó Samuhoz és Károlyhoz. Samu azután hosszas utánjárással kivitte, hogy atyját, mint volt 48-as honvédet az országos honvédmenedékházba felvették és így élte le nyugodtan, gyermekeitől gyakran meglátogatva, sorsával megbékülve, utolsó éveit; míg 1891 január 6-án elhunyt. Ekkorra már többi testvéreiről is úgy gondoskodott, hogy azok mind álláshoz jutottak vagy férjhez mentek és így egészen a tudományos működésnek szentelhette magát. A hivatalos létrán 1894-ben ő is előbbre lépett és a Magyar Tudományos Akadémiának ircdaigazgatójává lett.

A népvándorlás korával foglalkozva, Borovszky eljutott a magyarok honfoglalásáig. Épen akkor úgy volt, hogy 1895-ben ünnepeljük a magyar nemzet honfoglalásának ezredéves fordulóját s már mindenfelé készültünk e nap ünnepségére. Borovszky is hozzá akart járulni e nagy, magasztos ünnep emeléséhez és a magyar közönség tájékoztatására megírta a magyar honfoglalás történetét.

Ez volt első olyan jelentékenyebb műve, mely szorosan a magyar nemzettel foglalkozott.

Akkoriban a sok ily tárgyú értekezés és mű között nem keltett valami nagy feltűnést, mindenki csak inkább ismertető, mint új, tudományos eredményeket közlő műnek tartotta, pedig annak ma is bizonyos tekintetben úttörő érdeme van. Ő volt az, a ki határozottan szakított Anonymus meséjével és szorosan a tárgyilagos írók és művelődéstörténeti adatok alapján adta elő őseink beköltözését. Összefoglalta, a mit a magyar nemzet eredetéről és ősi hazájáról az addigi legjelesebb magyar történetírók és nyelvészek megállapítottak, megrajzolta hazánknak a honfoglalás előtti állapotát és így igyekezett képet nyújtani a honfoglalás lefolyásáról.

E műben egy bizonyos tekintetben szokatlan és túlzó, de azért figyelemreméltó állítása van s az a germánoknak s a germán helyneveknek a IX. századig, tehát a magyarok bejöveteléig való fenmaradásáról szól. Borovszkynak, mint a longobárdok történetírójának megbecsülhető tévedése ez. Mindenáron szerette volna kimutatni, hogy a gótok, gepidák, longobárdok nem tűntek el akként a Duna-Tisza mentéről, hogy legalább egyes szavakban vagy helynevekben ne hagytak volna maguk után semmi emléket. A honfoglalás történetében egész csoport helynevet sorol fel és igyekszik az ő feltevése értelmében magyarázni.

Annyira belelovagolta magát ezen gondolatba, hogy mint másutt megvallja, három kézirati kötete mintegy 1000 olyan helynevet gyűjtött, a melyekről azt vélte, hogy germán eredetűek. Lelkesedésében nem vette észre azon szakadást, a mely e helyneveket a VI. századtól elválasztja, nem vette észre, hogy e helynevek mind csak a XII—XIII. vagy még későbbi századok alkotásai.

Bár a honfoglalás korának kutatásával később többé nem

foglalkozhatott, az arra vonatkozó irodalmat s különösen nemzeti eredetének kérdését mindig figyelemmel kísérte s az egyszer megállapított igazságokat nagyrabecsülte. Ez magyarázza meg azt a szokatlan jelenséget, hogy Borovszky 1894-ben élesen támadta meg a hún-magyar rokonságról szóló elméletet, s ha nem is volt minden bizonyítéka találó, kedvelt írójának Jordanisnak helyes értelmezése bizonyára értékes útbaigazítás volt a húnmagyar rokonság útvesztőjében.¹⁾

Mintegy belesodortatva ekként a magyar nemzetet annyira közlőrl érintő történeti vitákba, megint rátérült egy magyar katolikus papnak figyelme s ez egészen a magyar történet munkatársává tette őt.

Közeledvén ugyanis az ezredévi ünnepség, minden vármegye szerette volna, ha megyéje történetének írásával és kiadásával kedveskedett volna hazánk művelt közönségének, különösen pedig a maga megyéje művelt osztályának. Meg is indult a mozgalom előbb az erre szükséges pénz előteremtésére, azután pedig az ilyen megyei monographiák írására alkalmas történetírók keresésére. S főleg az utóbbiakban volt nagy hiány. Több vármegye nem is tudott többre haladni, mint arra, hogy a megye történetére vonatkozó okleveleket kinyomatták. Csupán nyolcz vármegyének sikerült többé-kevésbé alkalmas férfit találni és csak ezek művei jelentek meg részben vagy egészben az ezredévi ünnepségre.

Csanád vármegye, — bár az egykoron hatalmas megye most már csak 30 községből áll, — szintén elhatározta, hogy az ő változatos nagy multját megiratja, sőt egész történeti társulatot is szervezett a végből, hogy gondoskodjék a megye történetének megírásáról. Ez csakugyan többeket felszólított, — például engem is — e nagy feladat elvégzésére, de azok vagy nem érezték erőt magukban erre, vagy más irányban már le voltak kötve, mint pl. én is szülőmegyém, Békés vármegye történetének megírásával és így nem sikerült alkalmas férfit találniok.

Ekkor fordultak tehát Akadémiánkhoz, mint a magyar tudományosság előmozdítására hivatott intézethez és Akadémiánk történeti bizottsága állapította meg, hogy nem pályázat útján

¹⁾ Ethnographia 1894. 96. 102. ll.

íratja meg Csanád vármegye történetét, hanem maga szemel ki olyat, a ki arra alkalmas. Ekkor lépett közbe Dél-Magyarország történetének fáradhatatlan kutatója, Akadémiánk levelező tagja, Szentkláray Jenő kanonok és látva, hogy Borovszky vállalai megbírják a rá nehezedő nagy terhet, rábeszélte őt, hogy ajánlkozzék Csanádmegye történetének megírására. A történelmi bizottság azután 1894 július 17-én az ajánlkozást elfogadta és Borovszkyt csakugyan megbízta a kétkötetes nagy munka elkészítésével.

Már most azután csakugyan éjjel-napot egygyé kellett tennie Borovszkynak, hogy a megbízást kellő időben teljesítse. Előbb a rettenetesen széjjelszórt adatokat kellett egybegyűjtenie s csak annak, a ki az alföldi vármegyék történetével foglalkozott, van fogalma arról, hogy ez mekkora nehézségbe ütközik s mennyi időbe kerül. Borovszky szerencsés összeköttetései, fáradhatatlan kutatása mégis legyőzték az akadályokat, össze tudta szedni az ezerfelé szétszórt adatokat és a kitűzött időre megjelent Csanád vármegye történetének első kötete.

E kötet jelszavául Ciceronak mentegetődzését választotta : »Edidi, quae potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiae coegerunt.« Kiadtam, úgy, a mint lehetett, nem úgy, mint a hcgy én akartam, hanem úgy, a mint az idő rövidsége mellett kényszerültem.

De épen azt csodálhatjuk e műben, hogy ily rövid idő alatt készült s mégis sokkal tartalmasabb, sokkal világosabb, mint sok más, lassan, éveken át készült monographia s azonkívül teljesen megbízható, mert adatait lehetőleg mindig az eredeti oklevelekből merítette. Még jobban kitűnt ügyessége az adatok összeszerzésében, lelkiismeretes pntosságá azok feldolgozásában a mű II. kötetében. Egyes városok, községek multját adja ebben s túlterjeszkedve a mai Csanádmegye területén ismerteti azon régen megsemmisült falvakat is, a melyek valaha a török uralom előtt Csanádmegyéhez tartoztak. Ezzel azután nemcsak Csanádmegyének, hanem az egész magyar történetírásnak nagy szolgálatot tett.

Méltán érte őt tehát e nagy művének megírásáért az a kitüntetés, hogy 1899 május 5-én Akadémiánk őt levelező tagjai közé választotta. Ő pedig igyekezett az Akadémia benne helyezett

bizalmát meghálálni s mindjárt a következő évben megtartotta székfoglalóját: »A nagylaki uradalom történeté«-vel. Hogy ez értekezés szintén Csanádmegye történetével áll összefüggésben, szinte természetes, hisz négy évig annyira beleélte magát e megye multjával való foglalkozásba, hogy neki kedvesebb és a tudományra nézve hasznosabb tételt nem is választhatott.

Sőt még egyszer visszatért Csanádmegyéhez, mert kutatásai közben olyan adatra is talált, a mely igazán nem megyei, hanem országos érdekű volt. Annyit beszélünk a török pusztításról, annyira neki tulajdonítjuk mindannak megsemmisülését, a mit a Nagy Magyar Alföldön a XII—XVI. századok alkottak, annyira neki tulajdonítjuk a magyar nemzet számbeli megfogyatkozását, hogy a török katonatisztekben vagy tisztviselőkben az emberi érzés nyomait alig látjuk. De Borovszky felfedezett legalább egy fehér hollót köztük, egy alaj bégét, aki nem tört vesztére a magyarnak, hanem ellenkezőleg igyekezett megvédeni a lakosokat a magyar és Erdély-párti katonák zsarolásaitól. Így azután »Egy alaj bég telepítése« című itt felolvasott értekezésében a török uralom egyik ritka részletét ismertette meg.

Csanádmegye történetének megírásával olyan nevet szerzett magának Borovszky, hogy más vármegyék is szerették volna megyéjük multját vele megíratni. Nevezetesen magára vonta Borsod vármegye figyelmét és ő 1901-ben még érzett annyi erőt, hogy a másik megyei történet fáradságos kutatásaihoz és aprólékos adatainak összefoglalásához nekifogjon. Megígérte, hogy öt év alatt két kötetben egész a jelenkorig előadja Borsodmegye multját, még pedig alkalmas képekkel díszítve és megmagyarázva.

Ámde a mint e munkájába belefogott, mindjárt látta, micsoda különbség van az alföldi vármegyék és a török dúlástól nem bántott felvidéki megyék között. Ott az volt nagy nehézség, hogy honnan és hogyan gyűjtsön felvilágosító adatokat, itt az volt nagy nehézség, hogy a roppant nagy halmaz adat közül honnan válogassa ki a legnevezetesebbeket és a közönség tudására leginkább érdekesekeket. De összegyűjtötte éveken keresztül az adatokat, azok már-már a fejére nőttek és nem tudott hozzáfogni részint egyéb elfoglaltsága, részint a kutatás befejezetlensége miatt a feldolgozáshoz. Az öt év eltelt és a mű nem jelent

meg, sőt 1909-ben is csak az első kötete lett készen, a második, harmadik örökre elmaradt.

Pedig Borsodmegye első kötete is mutatja, mily roppant veszteség a helységek és a magyar nemes családok történetére, hogy a jó Isten elvette őt tőlünk és nem adott neki egészséget, erőt e mű befejezésére. Oly élénk, oly hű képet fest Borovszky Borsodmegyének kivált a XVI—XVII. századbeli állapotáról, annyira gyarapítja ismereteinket, annyira leköti érdeklődésünket, hogy nem csupán Borsod vármegye fia, hanem bármely magyar élvezettel és tanulsággal teheti le e művet kezéből.

Ezen nagy szellemi erőt kívánó alkotások mellett attól sem vonakodott Borovszky a magyar történetírás fejlődése érdekében, hogy egyszerűbb, úgyszólván napszámos munkát végezzen.

Már 1897-ben pontos névmutatót készített a *Turul* folyóirat első 10 kötetéhez. 1903-ban pedig, midőn »A váradi időrendbe szedett tüzes vaspróba lajstrom«-ot együttesen kiadtuk, ő vállalta a hű utánezat készítésének felügyeletét, a tüzes vaspróbalajstromra vonatkozó könyvészet és névmutató összeállítását.

1908-ban a Történelmi Társulat titkárává választva, még többet fáradt a magyar történetírás fellendítésén. A társulat folyóiratának rovatait kibővíti, igyekszik új írókat csoportosítani a folyóirat körül, a szomszédos népek történeti irodalmát még bővebben ismerteti s a történelmi társulatnak régen annyi hasznothajtó vándorgyűlések tartását is szorgalmazta, sőt egy ízben meg is valósította.

Ily örökös munka alatt azonban teste lassan megtört. Ő, a ki nagy küzdelem után elérte, hogy a város zajától távol, Piliscsabán egy kis házat szerezhett kerteskével, a hol 1896-ban elvett nejével, Fábíán Zsófiával megpihenhetett volna, nem csupán nappal, hanem éjjel is folyton dolgozott és így súlyos betegséget kapott. Már 1911/2 telén meglepett, hogy a jókedvű, erősen elhízott ember mennyire megcsappant. Még először azt hittem, hogy ez majd javára válik s azért rám, vidéken élőre igazi nagy meglepetés volt Borovszky Samunak 1912 április 24-én bekövetkezett halála s a következő akadémiai nagygyűlésen már nem az ő erős hangja hívott bennünket a szavazó-szekrényhez, mint előbb 11 éven keresztül.

Ámde mélyen tisztelt Akadémia! e rövid visszaemlékezésből is láthatjuk, hogy Borovszky nem hiába élt. Ő oly nemes feladatokat oldott meg, hogy mint embert, mint tudóst igazán becsülnünk kell és áldanunk az isteni Gondviselést, a ki Borovszkyban az édesanyjának hű gyámot, testvéreinek atyát, a magyar nemzetnek pedig becsületes, szorgalmas munkást adott.

VI. kötet.	X. Pott Frigyes Ágoston k. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> l. tagtól ...	—	kor. 40 fill.
	XI. Danielik János t. tagról. <i>Szvorényi József</i> t. tagtól ...	—	» 60 »
	XII. Apáthy István r. tagról. <i>Matlekovics Sándor</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	XIII. Rómer F. Flóris r. tagról. <i>Hampel J. l.</i> tagtól ...	1	» 20 »
	XIV. Zsigmondy Vilmos l. tagról. <i>Péchy Antal</i> l. tagtól ...	—	» 50 »
VII. kötet.	XV. Bónay János Jácint r. tagról. <i>Pór Antal</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	I. Pesty Frigyes r. tagról. <i>Ortvay Tivadar</i> l. tagtól ...	—	» 80 »
	II. Horové István t. tagról. <i>György Endre</i> l. tagtól ...	—	» 40 »
	III. Beöthy Leó l. tagról. <i>György Endre</i> l. tagtól ...	—	» 40 »
	IV. Jendrássik Jenő r. tagról. <i>Klug Nándor</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	V. Rádzsa Rádzsendralála Mitra k. t.-ről. <i>Duka Tivadar</i> l. tagtól ...	—	» 80 »
	VI. Kacsokovics Lajos l. tagról. <i>Nagy Iván</i> r. tagtól ...	—	» 20 »
	VII. Ballagi Mór r. tagról. <i>Imre Sándor</i> r. tagtól ...	1	» — »
	VIII. Lenhossék József r. tagról. <i>Mihalkovics Géza</i> r. tagtól ...	—	» 90 »
VIII. kötet.	IX. Haán Lajos l. tagról. <i>Zsilinszky Mihály</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	X. Keleti Károly r. tagról. <i>Jekelfalussy József</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	I. Szücs István lev. tagról. <i>Ballagi Géza</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	II. Renan mint orientalista. <i>Goldziher Ignác</i> r. tagtól ...	2	» — »
	III. Pančić József külső tagról. <i>Kanitz Ágost</i> l. tagtól ...	—	» 80 »
	IV. Báró Kemény Gábor t. tagról. <i>György Endre</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	V. Wenzel Gusztáv r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól ...	1	» 50 »
	VI. Sir Richard Owen k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> t. tagtól ...	1	» — »
	VII. Vajkay Károly l. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	VIII. Grünwald Béla l. tagról. <i>Láng Lajos</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	IX. Deák Farkas r. tagról. <i>Bárá Radvánszky Béla</i> t. tagtól ...	—	» 30 »
	X. Szabó Károly r. tagról. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól ...	—	» 30 »
IX. kötet.	XI. Markusovszky Lajos t. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	XII. Roscher Vilmos k. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól ...	1	» 50 »
	I. Cantù Caesar k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	II. Dankó József lev. tagról. <i>Pór Antal</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	III. Nagy Imre r. tagról. <i>Fejérpataky László</i> r. tagtól ...	—	» 50 »
	IV. Ludwig K. F. V. k. tagról. <i>Klug Nándor</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	V. Kronecker Lipót k. tagról. <i>Rados Gusztáv</i> l. tagtól ...	—	» 30 »
	VI. Margó Tivadar t. tagról. <i>Entz Géza</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	VII. Gneist Rudolf k. tagról. <i>Concha Gyöző</i> l. tagtól ...	—	» 80 »
	VIII. Du Bois-Reymond E. k. tagról. <i>Thanhoffer L. r.</i> tagtól ...	—	» 60 »
	IX. Xántus János l. tagról. <i>Mocsáry Sándor</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	X. Hazslinszky Frigyes r. tagról. <i>Mágócsy-Dietz S. l.</i> tagtól ...	—	» 80 »
X. kötet.	XI. Finály Henrik l. tagról. <i>Márki Sándor</i> l. tagtól ...	1	» 20 »
	XII. Török József és Antal Géza tagokról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	I. Spencer Wells k. tagról. <i>Duka Tivadar</i> l. tagtól ...	—	» 30 »
	II. Szathmáry György l. tagról. <i>Zsilinszky Mihály</i> r. tagtól ...	—	» 60 »
	III. Gladstone W. E. k. tagról. <i>György Endre</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	IV. Ábel Jenő l. tagról. <i>Hegedűs István</i> l. tagtól ...	—	» 60 »
	V. Horvát Boldizsár t. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ...	1	» — »
	VI. Nagy Iván r. tagról. <i>Márki Sándor</i> l. tagtól ...	—	» 40 »
	VII. Mihalkovics Géza r. tagról. <i>Thanhoffer Lajos</i> r. tagtól ...	—	» 50 »
	III. Pasteur Lajos k. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól ...	1	» — »
	IX. Capasso Bertalan k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> l. tagtól ...	—	» 30 »
	X. Jurányi Lajos r. tagról. <i>Mágócsy-Dietz Sándor</i> l. tagtól ...	1	» — »
XI. kötet.	XI. Bunsen Róbert k. tagról. <i>Than Károly</i> r. tagtól ...	1	» — »
	XII. Gr. Andrassy Manó l. tagról. <i>Br. Radvánszky Béla</i> t. tagtól ...	—	» 30 »
	I. Domanovszky Endre l. tagról. <i>Alexander Bernát</i> l. tagtól ...	—	» 30 »
	II. Hauer Ferencz k. tagról. <i>Böckh János</i> l. tagtól ...	1	» 20 »
	III. Télfy Iván l. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> l. tagtól ...	—	» 80 »
	IV. Szilágyi Sándor r. tagról. <i>Fraknói Vilmos</i> r. tagtól ...	2	» — »
	V. Laufenauer Károly l. tagról. <i>Ketty Károly</i> l. tagtól ...	—	» 30 »
	VI. Arneth Alfréd k. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól ...	—	» 40 »
	VII. Hollósy Jusztinián l. tagról. <i>Fehér Ipoly</i> t. tagtól ...	—	» 40 »
	VIII. Jekelfalussy József r. tagról. <i>Vargha Gyula</i> l. tagtól ...	—	» 40 »
IX. Fodor József r. tagról. <i>Högyes Endre</i> r. tagtól ...	—	» 20 »	
X. Horvát Árpád l. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól ...	—	» 40 »	

XI. kötet.	XI. Halász Ignác r. tagról. <i>Szilasi Móricz</i> l. tagtól	— kor. 40 fill.
	XII. Tóth Lőrincz r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól	1 > — >
XII. kötet.	I. Taine Hippolyt k. tagról. <i>Alexander Bernát</i> l. tagtól	— > 60 >
	II. Heller Ágost r. tagról. <i>Fröhlich Izidor</i> r. tagtól	— > 60 >
	III. Kerékgyártó Árpád l. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 60 >
	IV. Plósz Pál l. tagról. <i>Lengyel Béla</i> r. tagtól	— > 30 >
	V. B. Balássy Ferencz l. tagról. <i>Szentkláray Jenő</i> l. tagtól	— > 80 >
	VI. Kondor Gusztáv l. tagról. <i>Kövesligethy Radó</i> l. tagtól	— > 60 >
	VII. Krones Ferencz k. tagról. <i>Wertheimer Ede</i> l. tagtól	— > 30 >
	VIII. Bertrand Sándor k. tagról. <i>Wosinsky Mór</i> l. tagtól	— > 30 >
	IX. Torma Károly r. tagról. <i>Téglás Gábor</i> l. tagtól	— > 60 >
	X. Czobor Béla r. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 80 >
	XI. Ráth Zoltán l. tagról. <i>Vargha Gyula</i> l. tagtól	— > 60 >
	XII. Szigeti József l. tagról. <i>Berczik Árpád</i> l. tagtól	— > 45 >
XIII. kötet.	I. Mátyás Flórián r. tagról. <i>Békefi Remig</i> l. tagtól	— > 40 >
	II. Pulszky Ágost l. tagról. <i>Concha Győző</i> r. tagtól	— > 80 >
	III. Staub Móricz l. tagról. <i>Mágócsy-Dietz S. l. tagtól</i>	— > 80 >
	IV. Frók Kuun Géza tisz. és ig. tagról. <i>Goldziher I. r. tagtól.</i>	— > 60 >
	V. Br. Radvánszky Béla t. és ig. tagról. <i>Zsilinszky M. r. tagtól.</i>	— > 60 >
	VI. Fayer László lev. tagról. <i>Balogh Jenő lev. tagtól</i>	1 > — >
	VII. Hoffmann Pál r. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> r. tagtól	— > 30 >
	VIII. Wosinsky Mór l. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > — >
	IX. Reclus Elisée k. tagról. <i>Lóczy Lajos</i> r. tagtól	— > 80 >
	X. Csaplár Benedek l. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > 20 >
	XI. Schmidt Sándor l. tagról. <i>Schafarzik Ferencz</i> l. tagtól	— > 60 >
	XII. Hegedüs Sándor r. tagról. <i>Nagy Ferencz</i> r. tagtól	— > 80 >
XIV. kötet.	I. Bubics Zsigmond t. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > 20 >
	II. Sir William Thomson, lord Kelvin k. tagról. <i>Fröhlich Izidor</i> r. tagtól	1 > — >
	III. Falk Miksa l. tagról. <i>Gaal Jenő</i> r. tagtól	— > 40 >
	IV. Vadnai Károly r. tagról. <i>Berczik Árpád</i> r. tagtól	— > 40 >
	V. Széchy Károly l. tagról. <i>Dézi Lajos</i> l. tagtól	— > 60 >
	VI. Boissier Gaston k. tagról. <i>Csengeri János</i> l. tagtól	— > 60 >
	VII. De Goeje M. és Barbier de Meynard k. tagokról. <i>Goldziher Ignác</i> r. tagtól	— > 60 >
	VIII. Brusa Emil k. tagról. <i>Balogh Jenő</i> l. tagtól	— > 60 >
	IX. Hőgyes Endre r. tagról. <i>Tangl Ferencz</i> l. tagtól	— > 60 >
	X. Liphay Sándor r. tagról. <i>Kherndl Antal</i> r. tagtól	— > 60 >
	XI. Schenek István l. tagról. <i>Kosutány Tamás</i> l. tagtól	— > 30 >
	XII. Kóváry László l. tagról. <i>Márki Sándor</i> l. tagtól	1 > — >
XV. kötet.	I. Moissan Henrik k. tagról. <i>Lengyel Béla</i> r. tagtól	— > 40 >
	II. Krumbacher Károly k. tagról. <i>Pecz Vilmos</i> r. tagtól	1 > 20 >
	III. Gothard Jenő l. tagról. <i>Konkoly Miklós</i> t. tagtól	— > 40 >
	IV. Knauz Nándor r. tagról. <i>Kollányi Ferencz</i> l. tagtól	2 > — >
	V. Kautz Gyula ig. és r. tagról. <i>Földes Béla</i> r. tagtól	1 > — >
	VI. Malagola Károly k. tagról. <i>Óváry Lipót</i> l. tagtól	— > 20 >
	VII. Misteli Ferencz k. tagról. <i>Simonyi Zsigmond</i> r. tagtól	— > 80 >
	VIII. Szarvas Gábor r. tagról. <i>Simonyi Zsigmond</i> r. tagtól	— > 60 >
	IX. Huber Alfonz k. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól	— > 80 >
	X. Bartal Antal r. tagról. <i>Gyomlay Gyula</i> l. tagtól	1 > — >
XVI. kötet.	I. Than Károly másodelnökről. <i>Nosvai Lajos</i> r. tagtól	— > 80 >
	II. Zeller Eduárd k. tagról. <i>Hornyánszky Gyula</i> l. tagtól	1 > 50 >
	III. Berthelot Marcellin k. tagról. <i>Nosvai Lajos</i> r. tagtól	1 > — >
	IV. Pauler Gyula r. tagról. <i>Károlyi Árpád</i> r. tagtól	1 > — >
	V. Pór Antal r. tagról. <i>Karácsonyi János</i> r. tagtól	— > 50 >
	VI. B. Eötvös József elnökről. <i>Kozma Andor</i> l. tagtól	— > 30 >
	VII. Hampel József r. tagról. <i>Ortway Tivadar</i> r. tagtól	1 > 40 >
	VIII. Osthoff Hermann k. tagról. <i>Schmidt József</i> l. tagtól	— > 80 >
	IX. Duka Tivadar t. tagról. <i>Stein Aurél</i> k. tagtól	— > 60 >
	X. Podmaniczky Frigyes l. tagról. <i>Berczik Árpád</i> r. tagtól	— > 30 >
	XI. Szalay László r. tagról. <i>Angyal Dávid</i> l. tagtól	1 > 50 >
	XII. Böckh János l. tagról. <i>Schafarzik Ferencz</i> l. tagtól. (Sajtó alatt.)	